

MESCİDLERDE ALLAH'IN ZİKRİNE ENGEL OLMAK*

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili Ak-Televizyon izleyicileri ve Ak-Radyo dinleyicileri! Allah'ın selâmı, rahmeti, bereketi üzerinize olsun...

Tefsir sohbetimizde, Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 114. ve 115. ayet-i kerimelerini konu edinmek istiyorum. 114. ayet-i kerimenin mübarek kelimeleri şöyle, *bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm*:

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ
فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهَا أُولَٰئِكَ مَا كَانَ
لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا
خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

(البقرة: ١١٤)

(Ve men azlemü mimmen menea mesâcida'llâhi en yüzkere fihe'smühû ve seâ fî harâbihâ, ülâike mâ kâne lehüm en yedhulûhâ illâ hâifîn, lehüm fi'd-dünya hızyün ve lehüm fî'l-âhireti azâbün azîm.) (Bakara, 2/114)

---

* Bu konuşma; Merhum Dr. Metin Erkaya tarafından, titizlikle çalışılarak metne dönüştürülmüştür. Mekanı Cennet olsun.

115. ayet-i kerime de:

وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا

فَتَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

(البقرة: ١١٥)

(*Ve li'llâhi'l-meşriku ve'l-mağribü feeynemâ tüvellû fesemme vechu'llâh, inna'llâhe vâsiun alîm.*) (Bakara, 2/115) *Sadaka'llâhu'l-azîm.*

Biliyorsunuz, geçen bir hafta sohbet yayınlanamadı, radyonun ceza alması dolayısıyla. Cezayı da ben çok garipsiyorum: Basında bir yazı çıkıyor; basında yazı çıktığı zaman, o basındaki gazete veya köşe yazarı tâkibata uğramıyor, ceza yemiyor. Basında bir serbestlik var. Fakat biz, o basında yayınlanmış olan, yüz binlerce insanın okumuş olduğu bir yazarın fikirlerini, basılmış olan bir yazısını yayınladık diye, oradan bir hafta kapanma cezası alıyoruz.

Bunu ben meclise şikâyet ediyorum, alenen burada Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne... Bu bir haksızlıktır. Yâni, çok büyük bir haksızlık olduğu kanaatindeyim. Burada bir düzensizlik var. Bir taraftan gazete yayınlanıyor, yazar ve gazete ceza almıyor. Fakat, o yazarın yazısını siz radyonuzla halka duyurmak durumunda oluyorsunuz, oradan bir ceza geliyor. Bunu hakim, avukat arkadaşlarımıza da ben rica ediyorum, bunun hukûkî yönünü incelesinler, meclisteki kardeşlerimize de iletinler!

Burada halkın bilgilenmesine bir engelleme oluyor. Bize de bir zulüm oluyor, haksızlık oluyor. Çünkü biz sadece naklediyoruz, yazarın kendisinin sorumluluğu var. Biz fikirlerine karışmıyoruz, çeşitli fikirleri halkımıza sunuyoruz; cezayı biz yiyoruz, biz mağdur oluyoruz. Bunun tabii çarpıklığı göz önünde... Milletvekillerinden, parti ilgililerinden, arkadaşlardan rica ediyorum, bu meseleyi meclise bildirsinler. Öyle çözülür. Belki Radyo Televizyon Üst Kurulu da, kendisinin kurallarına göre, bilmiyorum nasıl davranıyor. Onun da tabii, kanunlar karşısında sorumlu olması lâzım!

Evet işte, sonuç itibariyle bir hafta sohbetimizi yayınlayamadık elimizde olmayan sebeplerden dolayı. Daha önceki sohbetimizde yahudilerin ve hristiyanların, “Cennete ancak yahudiler ve hristiyanlar girecek!” gibi iddialarının bahis konusu edildiği ayet-i kerimeleri okumuştuk. Bunların hiç aslı esası olmadığı, kendilerinin aksine, düşüncelerinin aksine, Allah’a kendisini teslim eden mü’min kulların cennete gireceği anlatılıyordu.

Bu akışın içinde 114. ayet-i kerimede de buyruluyor ki:

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ

فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَى فِي خَرَابِهَا أُولَئِكَ مَا كَانَ

لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا

خَزِيٌّ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

(البقرة: ١١٤)

(*Ve men azlemü*) “Kim daha zàlimdir? (*Mimmen menea mesâcida'llàhi en yüzkere fihe'smühû*) Mescidlerin içinde Allah'ın isminin anılmasını men edenlerden daha zàlim kim olabilir? (*Ve seâ fî harâbihâ*) O mescidlerin harab olmasına böylece sa'y ve gayret etmiş, zemin hazırlamış olan, çalışma yapmış olanlardan daha zàlim kim olabilir?

(*Ülâike mâ kâne lehüm en yedhulûhâ illâ hàifîn*) Halbuki onların, o mescidlere ancak korka korka girmek durumunda olmaları gerekirdi. (*Lehüm fi'd-dünya hızyün ve lehüm fî'l-âhireti azâbün azîm*) Dünyada onlar için büyük bir rezillik, rüsvâlık, horluk, mahrumiyet vardır, olacaktır. Ahirette de büyük bir azaba uğrayacaklardır.” (Bakara, 2/114)

a. Mescid-i Aksâ'nın Tahrib Edilmesi

Bu ayet-i kerime hakkında eski mübarek alimlerimiz, müfessirlerimiz iki yorum yapmışlar.

Birisi: Burada bahsedilen şey, mescidlerin içinde Allah'ın zikrini engelleyenler kimlerdir? Yâni, burada bir soru var ama, bu soru istifham-ı inkârî dediğimiz cinsten, yâni daha zàlim olamaz, en zàlim bunlardır demek olur. (*Ve men azlemü mimmen menea mesâcida'llàhi en yüzkere fihe'smühü*)

“İçinde Allah’ın isminin anılmasını mescidlerde engelleyen insanlardan daha zàlim kim olabilir?.. Yâni, daha zàlim olamaz, en zàlim bunlardır.” mânâsına. Buradaki soru, mânâyı kuvvetlendirmek için bu üslupla söylenmiş oluyor. İçindeki mânâ, “Daha zàlim olamaz, en zàlim bunlardır!” demek.

Şimdi bu mescidler, (*mesâcida’llâh*) sözü edilen binalar.

Mescid, mahall-i sücud, yâni secde etme yeri demek, ism-i mekân Arapça’da. Mâbedlere deniliyor, ibadethanelere deniliyor, çoğulu da *mesâcid* geliyor. İçinde Allah’ın isminin anıldığı mescidleri kimsenin kapatmaması, engellememesi, mânî olmaması ve onları haraba düşmesinden korumaları lâzım! Onların harab olmasına sebep olmamaları lâzım!..

Şimdi bu nedir, ne kastediliyor burada?.. Bir rivayete göre buradaki maksad: Babilliler, mecûsîler ve onlara yardım edenler idi ki, Kudüs’ün, Beytü’l-Makdis deniliyor, yâni kutsal mabedin olduğu şehir olması dolayısıyla Kudüs-ü Şerif’i tahrib etmişlerdi ve oranın harab olmasına gayret etmişlerdi.

Tarihi okuduğumuz zaman görüyoruz: Asur krallarından, hükümdarlarından İslâm kaynaklarında Buhtu’n-Nassar denilen, Avrupa kaynaklarında veyahut eski metinlerde, Nabukad Nazara denilen, Babil’le Asur’u birleştirmiş bir hükümdar Kudüs’ü tahrib etmiş. İsyan ettiler, yöneticileri bana karşı geldiler diyerek, gelmiş Kudüs’ü tahrib etmiş.

Beytü'l-Makdis, Mescid-i Aksâ ki, peygamberler tarafından yapılmış bir mübarek mescid. Onun içine cifeler, leşler atmış. Domuz kesip domuzları filan atmış.

Böyle bir tahrib olayı var, Allah'ın mabedine bir tecavüz. Bu doğru değil. Yâni, doğru olmayan bir şey, mescidlere hücum, tecavüz Allah'ın sevmediği bir şey diye o kastediliyor.

Tabii, bunun Benî İsrâil'in başına gelme sebebi nedir? Onlar tuğyan ettiklerinden, Allah'ın emirlerine karşı geldiklerinden Cenâb-ı Hak bu cezayı onlara vermiş. O belâyı musallat eden Cenâb-ı Hak ama, tabii kişilerin cezalandırılması başka, bir de mabedlere tecavüz edilmesi ayrı bir olay.

Böylece onların çok zâlim kimseler olduğu; Allah'ın evlerine, mâbedlerine saldıran, onları yıkan, bombalayan, minarelerini yıkan; şimdiki 20. Yüzyıl'a getirirsek olayı, mâbedlere böyle tecavüzlerin çok büyük bir zulüm olduğu anlatılıyor.

Peygamber Efendimiz'in icraatına bakacak olursak; Peygamber Efendimiz İslâm ordularını gönderirken onları mescidlere, manastırlara, kiliselere, rahiplere, kendilerine silah çekmeyen kimselere, kadınlara, çocuklara dokunmamalarını; hurma ağaçlarını, ziraat yapılan yerleri tahrib etmemelerini sıkı sıkı tenbihlediğini görüyoruz. Ne kadar farklı zihniyet olduğu ortaya çıkıyor. Yâni, İslâm'ın ne kadar güzel olduğu; İslâm dışındaki kişilerin ise ne kadar küstah, gaddar, tecavüzkâr olduğu her asırda, yâni milattan önce, milatta ve milattan sonra görülüyor.

Bu Hazret-i İsâ AS'ın devrinden sonra da, yahudiler Yahyâ AS'ı, Zekeriyâyâ AS'ı, daha başka enbiyâyı katlettiler. Cenâb-ı Hak onları tabii yine cezalandırdı. O zaman da Roma İmparatorları oraya saldırmışlar. Titus namındaki birisi ve onun babası Espasyanos gelip, yahudi ve hristiyan bütün ahaliyi katletmiş; çocukları, kadınları esir almış. Bütün Kudüs'ü yağmalamış, oradaki binaları yakıp yıkmış, kitapları yok etmiş. Kültürü tamamen kökünden kazıma gibi bir durum...

Sonra da, daha ileriki tarihlerde de, bir defa daha Kudüs'ün böyle büyük bir şekilde tahrib edildiğini, İhye Anderyanos isimli hükümdar zamanında yine yahudi ve hristiyan pek çok ahalinin barbarca katliam edildiğini kitaplar yazıyor.

Bu tahriplerde Mescid-i Aksâ'yı tamamen yıkmışlar, oradaki eserleri yıkmışlar ve üzerini beldenin çöplüğü haline getirmişler. Yâni, "Çöplerinizi buraya dökeceksiniz!" diye hükümdar özellikle emrettiğinden, o zamana kadar o mübarek olan yerler, ondan sonra öyle çöplük haline getirilmiş; Hazret-i Ömer zamanına kadar... Hazret-i Ömer gelip de orada düzeni sağlayıncaya kadar. Yâni, İslâm geldiği zaman, beldenin yüzü gülmüş. İslâm'dan önce çok acılar çekmişler.

Bir rivayet bu... Yâni, İslâm'dan önceki devirlerde, Allah'ın mübarek mescidlerinden birisi olan Kudüs'teki mescidin, o mübarek yerlerin tahrip edilmesi. Bu İslâm'dan önceki bir devirde olmuş. Kimler yapmış?..

Bir mecûsi olan, ateşle tapan Buhtu'n- Nassar veya Nabukad Nazar. Bu şahıs milattan önce 562 yılında ölmüş. Yâni, milattan altı asır önce olmuş oluyor. O tahrib ederken de, ahali yardım etmiş bu mecûsiye...

Bir; yahudilerin böyle tecavüze uğraması, ondan sonra da, Hazret-i İsâ AS'dan sonra tekrar imparatorların, hükümdarların gelip buraları tahrib etmeleri. O zaman da bazı hristiyanlar yardım etmiş zâlimlere... Yâni, tarihin içindeki çeşitli olaylar...

Bunlar çok zâlim kimselerdir. Yâni, zâlime yardım etmek de zulüm... Hatta Peygamber Efendimiz buyuruyor ki:

“—Yarım bir kelimeyle zâlimi desteklemek bile, onun zulmüne iştirak olur.” Yâni, yarım ağızla şöyle bir destekleyici bir söz söylemek bile doğru değil.

Bir rivayet bu... Gerek mecûsi olsun, gerek yahudi olsun, gerek hristiyan olsun, mescidlerin yıkımında yıkan zâlimlere destek olanların çok zâlim kimseler oldukları, zâlimler gibi onlar da zâlim oldukları belirtiliyor.

b. Müslümanların Mekke'ye Sokulmaması

Bir rivayet de; mescidlerin tahribi ve içinde Allah'ın isminin engellenmesi, müşriklerin Peygamber Efendimiz'e ve müslümanlara yaptıkları engellemenin üzerinedir bu ayet-i kerime deniliyor.

Onlar, biliyorsunuz Peygamber Efendimiz Mekke-i Mükerreme'de iken, orada namaz kılmasına çeşitli zorluklar gösteriyorlardı. Hicret ettikten sonra da Mekke-i Mükerreme'ye umre niyetiyle gelirken, müşrikler engellediler. Peygamber Efendimiz kurban olarak getirdiği şeyleri, Mekke'ye gelmeden Zîtuvâ denilen yerde kesti. Yâni, Mina'da kesemedi, Mekke'de kesemedi ve onlarla anlaşma yapmak zorunda kaldı. O esnada dedi ki:

مَا كَانَ أَحَدٌ يَصُدُّ عَنْ هَذَا الْبَيْتِ وَقَدْ كَانَ
الرَّجُلُ يَلْقَى قَاتِلَ أَبِيهِ وَأَخِيهِ وَلَا يَصُدُّهُ

(*Mâ kâne ehadün yesuddü an hâze'l-beyt*) “Hiç bir kimse bu mescide gelmeyi engellemiyordu şimdiye kadar.” dedi. (*Ve kad kâne'r-racülü yelkà kàtile ebîhi ve ahîhi ve lâ yesuddühû*) Câhiliye devrinde kardeşini veya babasını öldüren katille karşılaşılıyordu da adam; o hacca gelmişse, engellemiyordu. Bu yaptığınız nedir? Yâni ne kadar yanlıştır, töreye ne kadar aykırıdır. İbadet maksadıyla gelen kimseye, ne kadar ters bir davranış şeklidir.” diye açıklamıştı, itiraz etmişti Peygamber Efendimiz. Anlaşma yapıp geri dönmüştü. Bu işte müşriklerin mescidlere girişi engellemesi ve (*ve seâ fî harâbihâ*) onların harab olmasına çalışmasıdır.

Tabii müşrikler Kâbe'ye saygı gösteriyorlardı, *Buhtu'n-Nassar* gibi yıkım yapmıyorlardı ama, bir mescidin harabiyeti nedir?.. İsterse binası kalsın, yâni isterse duvarları, badanası, boyası olsun... İçinde namaz kılınmıyorsa, yâni mescidi al, mescidlikten çıkart, başka bir şey yap; işte o zaman harab olmuş olur. İstersen çeşitli boylarla boya, istediğin kadar süsle... Mescidin mescid olarak kalması lâzım, Allah'a ibadete devam etmesi lâzım!.. O engellendiği zaman, harab edilmiş oluyor. (*Seâ fî harâbihâ*) Yâni, harabiyetine yol açmış oluyor.

Çünkü bir mescidin, bir ibadethanenin mamurluğu, içinde ibadetin yapılmasıdır. İbadet yapılmadığı zaman, o yer harab olmuş oluyor. İşte müşrikler bunu yaptıklarından, orada müslümanlara ibadet ettirmedikleri için, orayı mânevî harabiyetle düçar etmiş olduklarından bu ayet-i kerime inmiş.

İki rivayet var. Bu ikinci rivayeti daha kuvvetli görüyor; benim şu anda önümde olan tefsirin yazarı İbn-i Kesir, bunu daha kuvvetli görüyor. Çünkü, (*Mâ kâne lehüm en yedhulûhâ illâ hàifîn*) “Onların hakkı oraya korka korka girmekten başka bir şey değildi.” Yâni böyle girmeyi engellemek, içinde ibadet edilmeyi engellemek değil, korka korka gelmekten başka bir şey değildi. Bir saygı göstermeleri lâzımdı, hürmetkar olmaları lâzımdı, böyle engelleyici olmamaları gerekirdi mânâsına.

Bir de, “Bunlara fırsat verilmesin!” mânâsına taleb... Ayet-i kerimede o mânâyâ geliyor diyor.

Yâni burada mânâ, onların korka korka gelmesini sağlayacak tedbirleri almak, yâni girememesini sağlamak.

Bir rivayette de, bir yorumda da diyelim, burada bir müjde var. “Ey müslümanlar şimdi sizin müşrikler Kâbe-i Müşerrefe’ye gitmeye, orada ibadet etmeye bırakmıyorlar, engelliyorlar ama; bir zaman gelecek, onlar buraya korka korka girecekler, kendilerini gizleyerek girecekler ya da giremeyecekler. Ya, ‘Müslümanlar bizi anlarsa boynumuzu vurur!’ diye korkacaklar; ya da gelemeyecekler. Korka korka gelecekler, başka türlü girmeleri mümkün olmayacak.” diye istikbale ait bir haber var.

c. Mescid-i Haram’ın Müşriklere Yasaklanması

Nitekim bu durumdan sonra, yâni müslümanların Kâbe-i Müşerrefe’ye gelmesi ve umre yapması, ibadet etmesi, namaz kılması engelledikten sonra, şartlar durumlar değişti. Bir zaman geldi Cenâb-ı Hak buyurdu ki:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا
يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا

(التوبة: ٢٨)

(*Yâ eyyühe’llezîne âmenû*) “Ey iman edenler! (*Inneme’l- müşrikûne necesün*) müşrikler pis varlıklardır, necis varlıklardır; (*felâ yakrabü’l-*

mescide'l-harâme ba'de àmihim hâzâ) bu yıldan sonra bir daha Mescid-i Haram'a ziyarete gelmesinler, yaklaşmasınlar!" diye ayet nâzil oldu. (Tevbe, 9/28)

Bu ayet-i kerime üzerine, Mekke'nin fethinden sonra, bir sonraki sene Peygamber Efendimiz 9. Hicrî yılda şöyle ilan ettirdi

Mina'da:¹

أَلَا لَا يَحُجَّنَّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ وَلَا يَطُوفَنَّ
بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ وَمَنْ كَانَ
لَهُ أَجَلٌ فَأَجَلُهُ إِلَىٰ مُدَّتِهِ

(*Elâ lâ yehuccenne ba'de'l-âmi müşrikün, ve lâ yetüfenne bi'l- beyti uryânün; ve men kâne lehû ecelün, feecelühû ilâ müddetihî.*) diye tellallara ilan ettirdi. Ne demek? “Dikkat edin, gözünüzü açın, duymuş olun ki, bundan sonra müşrik buraya hac yapamayacak!.. Ve Beyt'i de...” Yâni, Beyt dediği Kâbe-i Müşerrefe, etrafında tavaf edilen mübarek Kâbe-i Müşerrefemiz.

---

¹ Buhârî, *Sahîh*, c.IV, s.1710, no:4380; Neseî, *Sünen*, c.V, s.234, no:2957; Dârimî, *Sünen*, c.I, s.393, no:1430; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XI, s.400, no:12128; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.407, no:3948; Ebû Hüreyre RA'dan.

Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.275, no:3091; Hâkim, *Müstedrek*, c.III, s.53, no:4375; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XI, s.400, no:12128; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IX, s.224, no:18600; Tahâvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.VIII, s.122, no:3053; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

“Orayı hiç kimse müşriklerin adeti üzere üryan olarak, çıplak olarak tavaf edemeyecek!” diye ilan ettirdi.

Ama, anlaşmalara da müslümanların sadakati var. Peygamber Efendimiz çok riayet etmiştir bütün antlaşmalarına... Bozarken hep karşı taraf bozmuştur. (*Ve men kâne lehû ecelün, ve ecelühû ilâ müddetihî.*) “Kendisine mühlet verilmiş olanlar da, o mühletin sonuna kadar, o zamanın tamam olmasına kadar şartlara riayet olacaktır, o girebilir.” diye.

Ondan sonra, müşrikler sokulmamaya başladı Mescid-i Haram’a. Yâni, bu müjdedir diyenlerin dediği oldu. Tabii, daha önce dediğimiz gibi, başka türlü yorumlayanlar da var.

Şimdi demek ki, Cenâb-ı Hak burada va’dettiği istikbâle ait vaadini, böylece müşriklerin oraya gelmesini engelleyerek yerine getirmiş oldu. Müslümanlara o kâfirlerin, müşriklerin cezasını çektiğini gösterdi, müslümanları sevindirdi. Müşrikleri de, yaptıkları tarzda cezalandırmış oldu. Onlar müslümanları engellemişlerdi; müslümanlar da, müşrik olarak bir daha oraya gelmelerini engellediler.

Ne oldu?.. Arap Yarımadası’ndan şirk, müşriklik tamamen sürüldü, çıkartıldı. Arap Yarımadası’nda da İslâm’dan başka inanç bırakılmadı. Yahudiler de hıyanetlerinden dolayı, müşriklere yardımlarından dolayı, Medine-i Münevvere’den sürülüp çıkarıldılar. Arap Yarımadası böylece tevhidin beşiği haline geldi.

Evet, işte böyle, önceki ayet-i kerimelerle bağlantısı beraber düşünülecek olursa; “Böyle kendileri ancak cennete girecek filan diyorlar; halbuki onların tarihte bir sürü cürümleri, zulümleri var. Böyle insanların ibadet etmelerini, mescidlerde zikretmelerini engellemiş oluyorlar. Onların ne kadar zâlim olduğu ortadayken, bu cennete sadece kendilerinin gireceği iddiaları da ne kadar saçmadır.” gibi bir mânâ karşımıza çıkıyor, ayetlerin böyle sıralanmasından.

Şimdi mescidlerin içinde zikri, Allah’ın zikredilmesini engelleme... Bu tabii Allah’ın zikri nedir? Allah’ın zikri geniş bir kavramdır, bir çok şeyi ihtiva ediyor. Allah’ın zikri, eğer Mescid-i Haram kastediliyorsa, *tavaf* da Allah’ın zikridir, *lebbeyk* çekmek de Allah’ın zikridir; mübarek kelimeler olan “*Allàhu ekber, Sübhàna’llah, Lâ havle ve lâ kuvvete illâ bi’llâh...*” demek de Allah’ın zikridir. Allah’ın mübarek isimlerinden birisini veya bir kaçını, “*Yâ Hayyu yâ Kayyûm, yâ Allah, yâ Latîf...*” diye böyle zikretmek Allah’ın zikridir. Namaz kılmak Allah’ın zikridir, Kur’an okumak Allah’ın zikridir.

Allah’ın ismini zikretmeyi engellemek, sadece zikrullah denilince bizim anladığımız, elde tesbih, dudakla söylenen zikir çeşidini engellemek demek değil... Öyle olsa, kimse engelleyemez zaten; çünkü içinden söyler. Herkesin dudaklarının kısırtısını kim tâkip edecek, nasıl engelleyecek?..

Yâni namaz da, mescidin içindeki tavaf da, diğer faaliyetler de Allah'ın ismini zikretmek cümlesinden oluyor. Ve bunları engellemek de mescidi haraba, harabiyete sevk etmek oluyor. Benim burada hatırıma geldi ki, tabii çeşitli sebeplerden oluyor bu işler ama, mescidlerin kapılarının kapanması bile belki bir doğru olmayan iş... İsteyen gelsin gece ibadet etsin, isteyen gündüz ibadet etsin... İsteyen uyuyor, uyumayan da gelip camide ibadeti yapabilmeli!.. Belli zamanlarda açılması bile, insana biraz tehlikeli görünüyor.

Tabii, “Başında bekçisi olmadığı zaman da, maalesef insanlar kötüleştii, hırsızlık vs. oluyor.” diye, belli zamanlarda da camileri kapatabiliyorlar. Keşke o da olmasa, sade olsa, çalınacak bir şey olmasa; sırf ibadete tahsis edilmiş bir mekân olarak sabaha kadar her zaman açık olsa, daha iyi olacak.

Demek ki, mescidlerin süslenip, kıymetli şeylerle doldurulup, ondan sonra kilitli durmasından, sade olup da ibadete açık olması daha iyi... Çünkü mescidin, her hangi bir şekilde içinde ibadeti engellemek, çok büyük bir zulüm oluyor. Mescidin mescidlikten değiştirilmesi de, çok büyük zulüm oluyor. Bazıları müze olarak ayrılıyor, kullanılıyor. Yine de onların içinde, bir kısmında ibadetin yapılmasını mutlaka sağlamak lâzım; bu ayet-i kerimenin tehdidinde mâruz ve hedef olmamak, bu cezaya, belâyâ çarpılmamak için..

Cezâ ve belâsı ne?.. İşte böyle engelleyen zâlimlerin cezası nedir? (*Lehüm fi'd-dünyâ hızyün*) “Dünyada bunlara bir rezillik, rüsvâlık, alçaklık, horluk verir Allah; verilecektir ve öyle olur.”

Şimdi *hızıy; haziye-yahzâ-hızyün-hızıânun*; Arapça'da rezil olmak, rüsva olmak, hor olmak, mahrum olmak, utanç verici bir duruma düşmek mânâsına geliyor. Böyle yapanlar, dünyada da böyle utanılacak, kendilerinin utanacakları rezil, rüsva mahrum duruma düşürülecektir ceza olarak... Ceza budur, Allah'ın tehdidi, vaîdi budur.

Vaad, güzel şeyi va'd etmek; *vaîd* de kötü şeyi bildirip tehdit etmek mânâsına geliyor. “Dünyada mahrumiyet, rezillik rüsvâlık; (*ve lehüm fî'l-âhireti azâbün azîm*) böyle mescidlere tecavüz edenlerin, engelleyenlerin, bombalayanların, yıkanların ahirette de azim azabı olacak.

Şimdi tabii, müslümanın camisi diye kızıyorlar, bombalıyorlar. İşte Sırpların savaşlardaki tutumlarını gördük, minareleri topa tutuyorlar. Bosna'yı gezdim, gördüm; nice yerleri tahrib etmişler. Ama Allah'tan korkan, Allah'a ibadet eden insanların böyle şeyler yapmaması lâzım!..

Müslüman ne yapmış?.. Müslüman bir yeri fethettiği zaman, ya orada ibadet eden insanlar varsa ibadethanelerini onlara bırakmış; ya da putlara tapıyorlarsa, onu almış, putlardan temizlemiş, Allah'a ibadet edilen hale getirmiş ama, saygıyı devam ettirmiş. Yâni saygısızlık yapmamış.

Bu ayet-i kerime böyle...

d. Doğu da Batı da Allah'ındır

Bundan sonraki ayet-i kerime:

وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا

فَتَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

(البقرة: ۱۱۵)

(*Ve li'llâhi'l-meşriku ve'l-mağribü feeynemâ tüvellû fesemme vechu'llâh, inna'llâhe vâsiun alîm.*) (Bakara, 2/115)

Bu ayet-i kerime tabii, önceki ayet-i kerimeyle ilişkili. Çünkü Cenâb-ı Hak buyuruyor ki:

(*Ve li'llâhi'l-meşriku ve'l-mağrib*) “Güneşin doğduğu taraf da, battığı taraf da, doğu da batı da Allah'ındır. Yâni yeryüzü ve bütün yerler ve bütün mekânlar Allah'ındır. Doğu da Allah'ındır, batı da Allah'ındır. (*Feeynemâ tüvellû*) O halde, nereye dönerseniz dönün, (*fesemme vechu'llâh*) Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin vech-i pâki oradadır.” Yâni nereye dönseniz, Allah'a dönmüş olursunuz. Nereye dönseniz olabilir.

Burada bir teselli var. Bu ayet-i kerime bundan önceki ayet-i kerimenin, milattan önceki yahudilerin Kud üs'e yaptıkları haksızlıklar, mecûsîlerin, Babillilerin yaptıkları tahribat veya Bizans imparatorlarının yaptıkları katliamları, tahribatları değil de; müşriklerin Peygamber Efendimiz'e ve müslümanlara yaptıkları engellemelerin, daha akla yakın olduğunu gösteriyor.

Burada bir teselli var Peygamber Efendimiz'e ve müslümanlara, ashab-ı kirama: Yâni, "Sizi almıyorlar, Mescid-i Haram'a sokmadılar, umrenizi yaptırmadılar, geri döndürdüler, kurbanlarınızı Harem'in içinde, istediğiniz yerde kestirtmediler, Zîtuvâ'da kestirttiler... Üzülmeyin, neresi olursa olsun her taraf Allah'ındır; Allah sizi niyetlerinize göre mükâfatlandırarak!" mânâsına.

Şimdi tabii bu, müslümanlara bir teselli, gerçek de öyle...

Çünkü Cenâb-ı Hak nerede olursak olalım, bizimle beraberdir.

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ

(الحديد: ٤)

(*Ve hüve meaküm eyne mâ küntüm*) "Nerede olursanız olun, Allah sizinle beraberdir." (Hadid, 57/4) Tabii Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin beraberliğini anlamak, yâni Allah her şeyi görüyor, biliyor, ilmiyle beraberdir; bu tamam diyor İbn-i Kesir. Ama Allah'ın kendisinin orada olması meselesi, tabii Cenâb-ı Hakk'ın zatının künhü bilinmediği için, bu biraz ihtiyatlı bir şeydir. Cenâb-ı Hakk'ın mekândan münezzehtir olduğunu düşünerek, bu şeyi değerlendirmek lâzım!

Evet, her yerde hazır ve nâzırdır. *Nâzır* ne demek?.. Görüyor, bizi görmektedir. Binâen aleyh, her yerde olur mânâsına.

Peygamber Efendimiz Mekke'den çıkartıldı, çok sevdiği Mescid-i Haram'dan ayrı düştü. Namaz kıldığı o güzel yerlerden, doğduğu, yetiştiği yerlerden ayrıldı. Sonra Medine-i Münevvere'ye hicret etti. Orada tabii, Mekke'deyken nerede namaza duruyordu Peygamber Efendimiz?.. şöyle aşağı yukarı öyle bir yerde dururdu ki, hem kuzeye doğru bakardı, hem de Kâbe önünde olurdu. Yâni, burası neresi oluyor?.. Aşağı yukarı şimdiki müezzin mahfelinin olduğu taraf gibi oluyor. Namaza orada dururdu, orada kıları. Böylece Kâbe önünde, kendisi Beytü'l-Makdis'e, yâni Kudüs'e doğru dönmüş olurdu.

Medine'ye gidince, Allah-u Teâlâ Hazretleri ona Beytü'l- Makdis'e doğru namaz kılmasını emretti. Fakat o Kâbe-i Müşerrefe'ye dönmeyi arzu ediyordu. Çünkü Medine'nin yahudileri, "Hem bizim kiblemize dönüyor, hem de bizi tenkit ediyor." diye dedikodu yapıyorlardı. Peygamber Efendimiz de yüzünü semaya çevirip Cenâb-ı Hak'tan bir hüküm bekliyordu, bir ayet, vahiy gelmesini bekliyordu.

O zaman Allah-u Teâlâ Hazretleri kiblenin değişmesiyle ilgili ayet-i kerimeyi indirdi. Medine'de bu sefer, Beytü'l-Makdis'e sırtını çevirip, yönünü Kâbe-i Müşerrefe'ye döndü. Ama bu ayet-i kerime, şimdi bahis konusu ettiğimiz, üzerinde konuşma yaptığımız, sohbet ettiğimiz ayet-i kerime, bu Medine'de kiblenin tahvilinden, kiblenin değişmesinden önce inmiş bir ayet-i kerime diye izah ediyor müfessirler.

Bu kıblenin tayininden önce olduğu için, bunun mânâsı ne idi?.. Yâni, namaz kıldıkları zaman, eskiden ne tarafa isterse dönebileceklerine dair bir serbestlik vardı müslümanların ilk devirlerinde, Mekke'deyken namaz kılışlarında. Sonradan bu nesh oldu deniliyor.

Diğer bir açıklama da bu ayet-i kerime üzerinde: Peygamber SAS Efendimiz'e Allah-u Teâlâ Hazretleri, nafile namazları kılarken atının üzerindeyken, bineğinin üzerindeyken veya sefer esnasındayken, korku zamanında gibi durumlarda, özürlü durumlarda, namazı mümkün olan tarafa doğru kılabileceklerinin müsaadesi olarak değerlendiriyorlar. Yâni, ne tarafa olsa kılabilir gibi mânâsı var.

Bu hususta bazı rivayetler var. Meselâ İbn-i Ömer RA, bineğin üzerinde namaz kılarken, bineği ne tarafa doğru giderse gitsin namazını kılardı bineğindeyken. "Rasûlüllah SAS de böyle yapardı." buyururdu ve bu ayet-i kerimeyi okurdu: (*Feeynemâ tüvellû fesemme vechu'llàh*) "Ne tarafa dönerseniz, Allah'ın vechi oradadır."

Vech, biliyorsunuz yüz demek. Ama insanın ilk bakışta hemen göze çarpan yeri olduğundan, (*zikrû'l-cüz' irâdeti'l-kül*), yâni cüz'ü zikredip bütünü kasdetmek mânâsına, zât mânâsına da kullanılıyor. Yâni, nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır demek değil de, Allah'ın zâtı oradadır.

Bazıları da, buradaki vechten maksad, yâni kıblesi orası olabilir mânâsına, bu vech kelimesini izah etmişler. Biliyorsunuz Kur'an-ı Kerim'de *vech* yüz demek, *yed* el demek. *Yedu'llah* Allah'ın eli, *vechu'llah* Allah'ın vechi... Bunların izahı ciddîdir, ilm-i kelâm alimleri bunları izah etmiştir. Allah'ın zatının mahiyeti, künhü bilinmediği için, bunların izahını yaparken insanın çok dikkat etmesi lâzım. *Vech* deyince insanın yüzü gibi, el deyince insanın eli gibi bir şey düşünmek, müşebbihe durumuna düşürür. Öyle düşünmek uygun olmaz. Onu da hatırlatmamız gerekiyor.

Bir rivayet de şöyle, bu ayet-i kerimenin iniş sebebi hakkında... Birkaç rivayet var. Zayıf râviler tarafından rivayet edilmiş ama, onların üçünü, dördünü bir arada zikrettikten sonra, "Bu isnadlarda, senetlerde biraz za'f var ama, dört beş tane rivayet bir araya gelince iş kuvvetleniyor. O rivayetler şöyle: Meselâ, Abdullah ibn-i Âmir ibn-i Rebia babasından naklen şöyle bir olay anlatmış:²

كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي لَيْلَةٍ
سَوْدَاءٍ مُظْلِمَةٍ فَنَزَلْنَا مَنْزِلًا فَجَعَلَ الرَّجُلُ يَأْخُذُ
الْأَحْجَارَ فَيَعْمَلُ مَسْجِدًا يُصَلِّي فِيهِ فَلَمَّا أَنْ
أَصْبَحْنَا إِذَا نَحْنُ قَدْ صَلَّيْنَا إِلَى غَيْرِ الْقِبْلَةِ
فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ لَقَدْ صَلَّيْنَا لَيْلَتَنَا هَذِهِ

لِغَيْرِ الْقِبْلَةِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ

(*Künnâ mea rasûli'llâh SAS, fî leyletin sevdâin muzlimeh*) “Biz Peygamber Efendimiz’le beraber karanlık, ışısız bir gecede beraberdik. (*Fenezelnâ menzilen*) Bir konak yerine indik. (*Feceale’r-racülü ye’huzü’l-ahcâr, feya’melu mesciden yusallî fîhi*) Herkes taşları alıp, kendine namaz kılacak bir yer hazırlıyordu.” Yâni taşları ayıklamak mânâsına filan olabilir. (*Felemmâ en asbahnâ*) “Sabah olunca bir de baktık ki, (*izâ nahnü kad salleynâ ilâ gayri kibleti*) akşam kıldığımız taraf kible tarafı değilmiş.” Çünkü gece karanlıktı, hiç bir yönü anlayamamışlardı.

(*Fekulnâ: Yâ rasûla’llâh*) “O zaman dedik ki: Ey Allah’ın Rasûlü, (*lekad salleynâ leyletünâ hâzihî li-gayri’l-kibleh*) bu gece biz namazlarımızı kibleden başka tarafa doğru kılmışız.” Bunun üzerine: (*Feenzela’llâhu teâlâ: Ve li’llâhi’l-meşriku ve’l-mağribü feeynemâ tüvellû fesemme vechu’llâh*) ayetini indirdi.” buyuruyor raviler.

Yâni o zaman, “Doğu da, batı da Allah’ındır, nereye dönerseniz Allah’ın zâtı oradadır.” fıkıh görüşüne göre, namazı iade etmeleri gerekmiyor.

---

² Taberânî, *Mu’cemü’l-Evsat*, c.I, s.145, no:460; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, c.I,s.179; Abd ibn-i Humejd, *Müsned*, c.I, s.130, no:316; Ukaylî, *Duafâ*, c.I, s.30, no:12; Amir ibn-i Rebîa RA’dan.

Başka bir rivayet de şöyle, Câbir RA'dan:³

بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَرِيَّةً
كُنْتُ فِيهَا فَأَصَابَتْنَا ظُلْمَةٌ فَلَمْ نَعْرِفِ الْقِبْلَةَ
فَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنَّا قَدْ عَرَفْنَا الْقِبْلَةَ هِيَ
هَاهُنَا قِبَلَ الشَّمَالِ فَصَلُّوا وَخَطُّوا خُطُوطًا
فَلَمَّا أَصْبَحُوا وَطَلَعَتِ الشَّمْسُ أَصْبَحَتْ تِلْكَ
الْخُطُوطُ لِغَيْرِ الْقِبْلَةِ فَلَمَّا قَفَلْنَا مِنْ سَفَرِنَا
سَأَلْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَكَتَ
وَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ
فَأَيْنَمَا تُولُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ

(ق. عن جابر)

(Bease rasûlü'llâh salla'llâhu aleyhi ve selleme seriyeten küntü fîhâ) “Peygamber Efendimiz bir askeri birlik gönderdi, ben de onun içindeydim. (Feesâbetnâ zulmetün) Çok karanlık gece oldu. (Felema'rifü'l-kiblete) Kibleyi bilemedik.

³ Dâra Kutnî, Sünen, c.I, s.271, no:3; Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, c.II, s.11, no:2077, Câbir ibn-i Abdullah RA'dan.

(*Fekàle tàifetün minnâ*) Bizden birileri, içimizden birileri dedi ki: (*Kad arafne'l-kıblete hiye hâhünâ*) 'Kıble şu taraf, biz kibleyi biliyoruz.' dediler. (*Kıbele'ş-şimâli*) Şimal tarafını gösterdiler.”

(*Fesallû ve hattû hutûtan*) Namaz kılmışlar ve kıldıkları istikameti de, belli olsun diye geceleyin çizmişler toprağın üzerine, veya kumun üzerine. (*Felemmâ asbahu*) Sabaha çıktıkları zaman, (*ve taleati'ş-şemsü*) güneş doğduğu zaman, (*asbahat tilke'l-hutûtu li-gayri'l-kıbleh*) bu çizgilerin kible tarafı olmadığı anlaşılmış, yanlış tarafa döndükleri zahir olmuş.

(*Felemmâ kafelnâ min seferinâ seelne'n-nebiyye salla'llâhu aleyhi ve sellem.*) Biz seferden geriye dönünce, Peygamber Efendimiz'e bu durumu sorduk. (*Fesekete*) O sustu.”

Peygamber Efendimiz kendisine soru sorulduğu zaman, hemen cevabı vermezdi. Bazen Cenâb-ı Mevlâ kendisine bildirsün, bir ayet insin diye beklerdi. (*Fesekete*) “Rasûlüllah Efendimiz sükût buyurdu. (*Ve enzela'llâhu teâlâ: Ve li'llâhi'l-meşriku ve'l-mağrib*) ayet-i kerimesini Allah-u Teâlâ Hazretleri indirdi.” Yâni, “Şark da, garb da, yeryüzünün doğusu da, batısı da Allah'ındır.

Yönünüzü nereye dönerseniz, Allah'ın zâtı oradadır. Binaen aleyh, ibadetiniz makbuldür.” diye.

Böylece bir rivayeti daha söylemiş olduk. Kelimeleri az ama, izahı çok oldu bu 115. ayet-i kerimenin... Bir rivayet daha var bu ayet-i kerimenin iniş sebebini anlatan. O da şu:

Bu ayet-i kerime, Habeşistan'ın müslüman olmuş olan hükümdarı Necâşi hakkında inmiştir diyor bazıları. Katâde'den rivayet edildiğine göre, Peygamber Efendimiz buyurdu ki:⁴

إِنَّ أَخَا لَكُمْ قَدْ مَاتَ فَصَلُّوا عَلَيْهِ قَالُوا نُصَلِّي
عَلَى رَجُلٍ لَيْسَ بِمُسْلِمٍ فَنَزَلَتْ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ
الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا
أُنزِلَ إِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلَّهِ فَقَالُوا إِنَّهُ كَانَ
لَا يُصَلِّي إِلَى الْقِبْلَةِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ

(وَاللَّهُ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولُوا فَجَاهُ اللَّهِ)

(*Inne ehan leküm kad mâte fesallû aleyhi*)
“Sizin bir kardeşiniz şu anda vefat etti, vefat etmiş bulunuyor; onun üzerine cenaze namazı kılın.” diye Necâşi'nin vefatında ashabına cenaze namazı kılmayı söyledi.

(*Kâlû: Nusallî alâ racülin leyse bi-müslimin?*)
Onun müslüman olduğunu bilmiyorlar.
“Müslüman olmamış bir adamın üzerine namaz kılalım, onun için mi cenaze namazı kılalım?”

deyince, Allah-u Teâlâ Hazretleri onun müslüman olduğunu bildiren şu ayet-i kerimeyi indirdi: *Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahim*:

وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ
إِلَيْكُمْ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلَّهِ

(آل عمران: ٩٩)

(*Ve inne min ehli'l-kitâbi lemen yû'minü bi'llâhi ve mâ ünzile ileyküm ve mâ ünzile ileyhim hâşiîne li'llâh*) “Ehl-i kitaptan da öyle zâtlar vardır ki, onlar Allah'a inanırlar, size indirilen Kur'an'a da inanırlar,

---

⁴ Kısmen: Müslim, *Sahîh*, c.II, s.657, no:953; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.491, no:1535; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VII, s.279, no:36073; Taberânî, *Mu'cemü'l- Kebîr*, c.XVIII, s.187, no:443; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VI, s.122, no:5986; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.I, s.632, no:2073; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.431, no:19880; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.31, no:3583; Tahâvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.X, s.489, no:4228; İmran ibn-i Husayn RA'dan.

İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VII, s.365, no:3099; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.I, s.640, no:2100; İbn-i Hacer, *el-İsâbe*, c.I, s.206, no:473; Câbir ibn-i Abdullah RA'dan.

İbn-i Abdi'l-Ber, *el-İstîâb*, c.I, s.161; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c.VII, s.308; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.V, s.234, no:2723; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd- Duafâ*, c.II, s.437, no:548; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.376, no:23243; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.VI, s.122, no:1085; Zeyd ibn-i Câriye el-Ensârî RA'dan.

Dâra Kutnî, *İlel*, c.IX, s.363, no:18; Saîd ibn-i Müseyyeb Rh.A'ten.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.II, s.323, no:2346; Cerîr ibn-i Abdullah RA'dan.

kendilerine indirilen kitaplara da inanırlar. Allah'tan korkan, huşû sahibi kimselerdir.” (Al-i İmrân, 3/99) Yâni, “İşte Necâşi de onlardandır, o da müslümandır.” diye, böylece Allah onun müslümanlığını, Peygamber Efendimiz zaten “Kılın namazını!” dediğine göre biliyordu ama, halka bildirmiş oldu.

Râvi Katâde diyor ki: (*Fekâle*) Dediler ki: (*Innehû kâne lâ yusâllû ile'l-kıbleh*) O zaman, kibleye doğru o namaz kılmıyordu.” dediler, (*Ve enzela'llâhu: Ve li'llâhi'l-meşriku ve'l-mağribü feeynemâ tüvellû fesemme vechu'llâh*) “Onun üzerine Allah bu ayet-i kerimeyi indirdi: ‘Yeryüzünün gün doğuşu tarafı, gün batısı tarafı Allah’ındır. Nereye dönerseniz Allah’ın zât-ı pâki, vech-i pâki oradadır.’ diye buyurdu.” Yâni bu ayet-i kerime Necâşi’nin durumuyla ilgilidir diye böylece rivayet edilmiş oluyor.

Tabii bu Necâşi, eğer Kâbe’ye doğru kılmamışsa, neden kılmamış olabilir?.. Peygamber Efendimiz ona böyle gıyabında cenaze namazı kılmasını emretti; başkaları için de kılınır mı, ona mı hastır, yoksa umûmî midir?.. Bu hususta çeşitli rivayetler var. Onun yeri burası olmadığı için, bu teferruata geçmiyorum.

Demek ki, “Bu yeryü zünün Allah’ın mülkü olması, doğusunun, batısının Allah’ın olması dolayısıyla, nereye dönseniz Allah’ın vech-i pâki orasıdır.” ayet-i kerimesi bu sebeplerden birisi için inmiş oluyor: Ya Rasûlüllah Efendimiz’e teselli için:

“—Sizi Mescid-i Haram’a sokmadılar ama, olsun, Allah sizin ibadetlerinizi kabul eder.” mânâsına...

Ya da, kibleye dönmenin farz olmadığı zamanda, oraya buraya, istediği tarafa dönüp namaz kılınabilirdi mânâsına... Veyahut da kibleye dönmenin imkânsız veya zor olduğu zamanlarda kılınan namazın at üzerinde veyahut gemi üzerinde, veyahut korku sebebiyle, mazeret sebebiyle kibleye dönmeden de kılınabileceğini gösteren bir şey... Ya da işte, kibleyi bulduk diye tahminen namazlarını kılmış insanlar, sonradan yanlış olduğu anlaşılınca, ne yapacağız deyince; onların ibadetlerinin kabul olduğunu belirten bir ayet-i kerime. Ya da, Necâşi hakkında inmiş bir ayet-i kerime oluyor. Rivayetler bunlar.

Tabii Cenâb-ı Hak her yerde hâzır ve nâzırdır. Bu mülkün mâliki her yeri görür, bilir. Hükmü her yere nüfuz eder. İhlâs ile ibadet edenlerin ibadetlerini kabul eder.

(*Inna’llâhe vâsiun*) Allah-u Teâlâ Hazretleri vasi’dir. *Vâsi’* ne demek? Vüs’at sahibi, genişlik sahibi demek. Yâni rahmeti geniştir, kudreti geniştir, her şeyi ihata eder. Kullarına da müsaadesi geniştir. Yâni, tam yapamadıkları zaman, onların ibadetlerini yine kabul buyuruyor lütfuyla, keremiyle... Şart yerine gelmezse bile, o şartın mâzeret dolayısıyla yerine gelmemesinden dolayı reddetmiyor, bir genişlik lütfediyor. Müsaadekâr, yâni böyle tazyikçi ve darlaştırıcı değil.

Biliyorsunuz Mecelle’de de bir umumî fıkıh kaidesi yer almıştır. Tabii bu dinin, ayetlerinin, hadislerinin iyice incelenmesinden en büyük alimlerin çıkarttığı genel hükümler bunlar:

الْأَمْرُ إِذَا ضَاقَ اسْتَوْسَعَ

(El-emrû izâ dâka, istevsea) “İş daraldığı zaman bir genişlik, genişleme ihsan eder Cenâb-ı Hak; bu câizdir, vardır.”⁵ mânâsına bir umumî kaidedir.

“*Meşakkat teysiri celb eder.*”⁶ Zorluk olduğu zaman bir kolaylık ihsân ediyor Cenâb-ı Hak... Meselâ su olmadığı zaman, teyemmüm var İslâm’da... Tabii gusül abdesti alması icab edecek, yıkayamıyor; ama Cenâb-ı Hak teyemmümü ihsan etmiş. Ne kadar vasi’; yâni lütfu, hükmü, müsaadesi ne kadar geniş... Vasi’, geniş demek.

Alîm, her şeyi bilir, tamamıyla bilir, hakkıyla bilir. Kullar nerede, nasıl ibadet ederse etsin, onların ibadetinden haberdardır. Onun için, bu hususta bir engel yoktur. Böylece müslümanlara lütfunun çokluğunu gösteren, genişlik verdiğini gösteren bir ayet-i kerime... Yeryüzü bütün müslümanlara mescid kılınmıştır. İlle bir ibadethane mecburiyeti yoktur.

---

⁵ Mecelle, Genel Kurallar, madde:18: “Bir iş dıyk oldukça, müttesa’ olur.”

⁶ Mecelle, Genel Kurallar, madde:17.

Biz Şimdi burada Avustralya'da seyahat ediyoruz, veyahut bir yere gidiyoruz.

Seccademizi yayıyoruz; seccade olmadığı zaman çimende, toprakta kibleyi tayin edip namaz kılıyoruz. İlle bir mescid, ille bir kubbe, ille bir minâre mecburiyeti yok. Cenâb-ı Mevlâ'nın lütfu ne kadar büyük, ne kadar çok... Bir de kible...

“–Tam iyi tayin edemedim?..”

Tam iyi tayin edemediğın zaman, kanaat-i gâlibine göre yaparsın. Onu da kabul ediyor Cenâb-ı Hak.

İbn-i Kesir'in bu ayetlerle ilgili açıklamasında, hadis-i Őerifler var. Peygamber SAS Efendimiz, Medine ahalisi için buyurmuş ki:⁷

مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ قِبْلَةٌ

(ت. ن. طس. ش. والدیلمی عن أبي هريرة؛ مالك، ش. ق. عن عمر؛ قط. ش. ق. عن ابن عمر)

(*Mâ beyne'l-meŐriki ve'l-mağribi kıbletün*)
“MaŐriikle mağrib arası kiblelerdir.”

Bunu İbn-i Ömer Şöyle izah ediyor: Şimdi soluna maŐriki alırsan, yâni doğuyu; sağına da batıyı alırsan, o zaman işte, güney tarafının Medine ahalisi için kible olduğu ortaya çıkıyor.

Buna dayanarak fıkıh alimleri demiŐlerdir ki:

“–Mekke'nin doğusundaki bir zatın da kiblesi batıdır.”

Yâni kolaylık var, zorluk yok. Yapabildiği, tayin edebildiği ölçüde tayin eder. Ama ille derecesi derecesine tutturması, tam böyle astronomi (ilm-i heyet) alimi gibi, coğrafya (*ilm-i arzıyyat*) alimi gibi, enlem boylam çizip de santim santimine derecesini tutturması mecburiyeti yok. Yönünü o tarafa döndü mü, ufak tefek farklar ziyan etmez.

Onun için, mescidlerde bakıyoruz bazen, hafif eğiklikler var. Yâni tam ölçüğe göre, kibleye göre... Olsun, onlar çok mühim değil, yâni kılınan namazlar makbuldür, mahzuru yoktur.

---

⁷ Tirmizî, *Sünen*, c.II, s.171, no:342; Neseî, *Sünen*, c.IV, s.171, no:2243; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.III, s.289, no:1001; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.I, s.241, no:790; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.141, no:7440; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.96, no:2551; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.IV, s.79, no:6245; İbn-i Adiy, *el-Kâmil fi'd-Duafâ* c.V, s.188; Ukaylî, *Duafâ*, c.IV, s.308, no:1909; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.I, s.340; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.438, no:8485; Ebû Hüreyre RA'dan.

İmam Mâlik, *Muvatta'* (Rivâyet-i Yahyâ), c.I, s.196, no:461; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.II, s.345, no:3633; İbn-i Ebî Şeybe, c.2, s.140, no:7431; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.9, no:2065; Hz. Ömer RA'dan.

Hâkim, *Müstedrek*, c.I, s.323, no:741; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.I, s.270, no:1; İbn-i Ebî Şeybe, c.II, s.140, no:7433; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.9, no:2062;

İbnü'l-Ca'd, *Müsned*, c.I, s.349, no:2405; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.II, s.345, no:3636; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.141, no:7435; Hz. Ali RA'dan.

İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.141, no:7436; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VII, s.537, no:19163; c.VIII, s.39, no:21716.

Bu ayet-i kerime onu gösteriyor. Cenâb-ı Hak'ın lütfu, rahmeti çok geniştir, ahkâmı geniştir, dar değildir. Kullarına müsaadekârdır. İyi niyetli oldular mı kabul eder olduğunu anlıyoruz el-hamdü lillâh.

Yâni İslâm'ı yaşamak zor değildir, uygulamak zor değildir. İslâm zor değildir. Hiç bir çağda, hiç bir asırda ve hayatın hiç bir zamanında, hatta harbde bile zor değildir. Onun için harbde bile, namazı kılmayı bırakabilirsiniz demiyor Cenâb-ı Hak; kılınabilir.

Çünkü kolaylık sağlanıyor. Su bulamazsan teyemmüm yaparsın, seyahatte iki rekât kıalarsın. Sünnetleri kılmaman mecburiyet değil. Gayet kolay... Ama Cenâb-ı Hak ile bağlılığını, kulluğunu ihlâsla devam ettireceksin.

Cenâb-ı Hak bize İslâm'ın güzelliğini anlamayı nasib etsin... İslâm'a göre yaşamayı nasib eylesin... Her türlü yanlışlıktan, haramdan, gûnahtan korusun... Rızasına vâsıl eylesin...

Görüyoruz ki, eski ümmetlerden pek çok insan, bir zamanlar hak din üzereyken, Allah'ın yolunda giderken, maalesef ayakları kayıvermiş. Allah bizi yolundan kaydırmamasın, ayırmamasın... Rızasına dâimâ uygun yaşamayı nasib eylesin... Bizi ve kıyamete kadar nesillerimizi izzetten sonra zillete, hidayetten sonra dalâlete, hürriyetten sonra esarete, kabulden sonra redde, imandan sonra küfre düşürmesin...

Beldelerimizi her türlü afetlerden, musibetlerden korusun... Fasıkların, fâcirlerin, zâlimlerin, müşriklerin, münafıkların galebesinden korusun...

Müslümanlara birlik beraberlik nasib eylesin...

Dünyanın her yerinde müslümanlar mazlum ve mağdur: İşte Çeçenistan, işte Kafkasya'nın diğer yerleri, işte Asya, işte Afrika, işte Avrupa, işte Balkanlar... Allah-u Teâlâ Hazretleri Ümmet-i Muhammed'e birlik ve beraberlik ihsân eylesin...

Ümmet-i Muhammed'in başındaki hâin ve zâlim, müşrik ve kâfir idarecileri def edip; onları seven, onların iyiliği için, dünya ve ahiretlerinin salâhı için çalışan idareciler, Efendimiz gibi hizmet ehli iyi insanlar ihsân eylesin...

Kötülere fırsat vermesin... Zâlimlere fırsat vermesin... İyileri aciz duruma düşürmesin... Daimâ hakkı tutan, hakkı işleyen, hayrı işleyen, hayırhah, iyi insanlar olmayı cümlemize nasib eylesin... Tefvikini cümlemize refik eylesin...

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ

أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

(البقرة: ٢٢)

(*Sübhâneke lâ ilme lenâ illâ mâ allemtenâ, inneke ente'l- alîmü'l-hakîm.*) [Yâ Rabbi, seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Hiç şüphe yok ki, Alîm olan, Hakîm olan sensin!] (Bakara, 2/32)

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû; Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!..

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

16. 11. 1999 - AVUSTRALYA

[Bütün TEFSİR DERSLERİ'ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

